

УДК 930(47+57)"1920/1980":94(477)"1917/1918"
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2019.143.8>

С. Халхунов, асп.
ORCID: 0000-0001-7117-3732

Центральноукраїнський державний педагогічний університет, Кропивницький, Україна

ВІЙСЬКОВА ПОЛІТИКА ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ В РАДЯНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ 1920–1980-х РОКІВ

З'ясовано ступінь наукової розробки й вивчення радянськими істориками військової політики Української Центральної Ради в період від початку 1917 по квітень 1918 року. Розглянуто рівень висвітлення питання щодо українізації військових частин російської армії, формування українських добровільних полків, гайдамацьких куренів, загонів Вільного козацтва в Наддніпрянщині. Розкрито та проаналізовано періодизацію й особливості становлення радянської історіографії досліджуваної теми.

Ключові слова: Українська Центральна Рада, радянська історіографія, джерела дослідження, військова політика.

Постановка проблеми. З ліквідацією тоталітарного комуністичного режиму та проголошенням незалежності України вітчизняна історична наука отримала можливість здійснення об'єктивного аналізу радянської історіографії революційних подій в Україні 1917–1921 років. Критичне переосмислення історії військової політики Центральної Ради радянської доби може становити певну наукову цінність.

Аналіз джерел і літератури. Слід зазначити, що військові події в Україні доби Центральної Ради крізь призму спогадів партійних, радянських керівників та командування Червоної армії частково розглядались радянським істориком і джерелознавцем Г. Стрельським [31]. Важливими, на нашу думку, є результати колективних праць радянських істориків В. Наумова, В. Мілера, Л. Протасова та А. Смольнікова [19; 20; 28]. З методологічних позицій класової боротьби більшовиків за владу в Росії автори розкривають проблеми революційного руху в армії. Значну увагу було приділено аналізу окремих праць, що висвітлюють протиборство між більшовицькою партією і Центральною Радою за вплив на війська Південно-Західного, Румунського фронтів, зокрема бойовий склад тиллових гарнізонів, частин Чорноморського флоту. Недоліком зазначених праць є ідеологічна домінанта визначених пошукових завдань, що порушує принцип об'єктивності в оцінках досліджуваних подій і явищ історії Української революції.

Разом із відродженням незалежності України почав зростати інтерес науковців до історії національного військового будівництва періоду Визвольних змагань 1917–1921 років. Так, дослідник історії Української революції В. Солдатенко на основі критичного аналізу радянських історіографічних джерел здійснив суттєвий внесок у дослідження військової політики періоду Центральної Ради [29; 30]. Слід також відзначити фундаментальну працю В. Голубка "Армія Української Народної Республіки 1917–1918. Утворення та боротьба за державу", у якій використано здобутки радянської історіографії, зокрема спогади більшовицьких провідників [8, с. 16]. Комплексний огляд джерел історії Української революції здійснив історик Р. Пиріг, але спеціального критичного аналізу дослідницьких матеріалів, що розкривають тему військової політики Центральної Ради, ще не проведено [23; 24].

На сучасному етапі розвитку вітчизняної історичної науки існує попит на спеціальні дослідження джерел із історії військового будівництва доби Центральної Ради, зокрема у світлі аналізу джерел особового походження та наукових праць радянських вчених останніх двох десятиліть.

Постановка завдання. Виходячи з дискурсу висвітлення зазначеної проблеми, у новітній історіографії автором обґрунтовано за періодами завдання комплекс-

ного вивчення радянських історіографічних джерел, що розкривають процеси українізації військових частин російської армії, створення перших українських збройних формувань у Наддніпрянщині в період із березня 1917 по квітень 1918 року, спроби осмислення радянськими істориками здобутків, недоліків і прорахунків у військовій політиці Центральної Ради.

Виклад основного матеріалу. Значний масив історіографічного матеріалу 1920–1930-х років становлять джерела особового походження: мемуари, спогади провідних діячів партії більшовиків, які були безпосередніми керівниками та учасниками боротьби проти Центральної Ради. Наукових монографій, у яких приділено увагу ролі армії та солдатських мас у революційних подіях 1917 року, написано було небагато [19, с. 150]. У 1920-х роках єдиного погляду на революційні події в Україні радянськими істориками не було вироблено. Саме тому, керуючись принципом наукового плюралізму, вони визнавали існування різноманітних суспільно-політичних рухів, у тому числі військового. Але в радянській історіографії основною темою було зображення революційного робітничого та аграрного селянського руху, репрезентованого як "аграрна революція" 1917–1920 років [21, с. 70].

Викривлену інформацію про військову політику Центральної Ради містять спогади та аналітичні огляди подій, які опубліковано на шпальтах журналу Інституту історії партії ЦК КП(б)У "Літопис революції". Важливими у даному контексті міркувань є свідчення відомих більшовицьких діячів та учасників боротьби проти Центральної Ради В. Затонського, А. Іванова, Г. Карпенка, Е. Квірінга, Г. Лапчинського, В. Манілова, Г. Петровського, Є. Бош, В. Антонова-Овсієнко. Більшість із зазначених авторів визнавали, що на перших етапах російської революції антивоєнна і соціалістична риторика керівництва Української Центральної Ради забезпечила національний рух підтримкою солдатських мас, більшість із яких були вихідцями із села і радо сприйняли "українізацію" військових частин [11, с. 139, 150–151; 12, с. 9; 13, с. 69–70; 14, с. 64; 16, с. 209; 18, с. 65; 22, с. 58]. Згодом вказану думку було підтверджено в науково-аналітичній статті історика-марксиста В. Сушино-Хоменко [33, с. 70]. Відома більшовичка Є. Бош відзначала значні успіхи Центральної Ради в будівництві власної силової опори – добровільних українських полків [2, с. 13–16]. Українізацію військових частин Є. Бош розцінювала як спробу націоналістів відмежувати солдат-українців від росіян [3, с. 13–14]. За свідченнями В. Антонова-Овсієнко, більшовики всіляко намагались протистояти українізації армії й очолити військовий рух [1, с. 17].

А. Іванов стверджував, що на момент гострого протистояння більшовиків із Центральною Радою останній підпорядковувалось 18–20 тис. солдатів [12, с. 13–15].

Указані числові показники не мають жодних документальних підтверджень. Причинами розвалу українізованих частин, за судженням В. Манілова, були: відсутність дієвої аграрної реформи і співпраця Центральної Ради з Тимчасовим урядом [18, с. 69]. Наслідком нерозв'язаних питань стала, за словами радянського ідеолога Г. Лапчинського, низька боєздатність української армії в першій війні з більшовиками [16, с. 212]. Історик М. Рубач причини конфлікту між Раднаркомом і Центральною Радою вбачав у самостійній військовій політиці секретаря військових справ С. Петлюри, який почав без відома Ставки верховного командування (захопленої більшовиками) передислокацію до України фронтових українізованих частин російської армії, а також ініціював роззброєння більшовизованих загонів і сприяв союзу з генералом О. Каледінін [25, с. 73-74, 79].

Варто акцентувати увагу на фальсифікаціях у радянській історіографії теми Вільного козацтва, оскільки цей мілітарний рух із грудня 1917 року був частиною військової політики Центральної Ради (Генеральний секретаріат підпорядковував Вільне козацтво військовому секретаріату). Дослідники І. Шабатін, Г. Карпенко, А. Горб оцінювали Вільне козацтво з позицій радянської концепції громадянської війни в Україні лише як контрреволюційне націоналістичне збройне формування, укомплектоване вихідцями із заможних селянських родин, яке проводило за наказами Центральної Ради "каральні акції проти революційного селянства України" і таким чином підтримувало режим "націоналістично налаштованої буржуазії" [9; 13, с. 70; 34, с. 6-10].

Як бачимо, у джерелах особового походження, науково-публіцистичних та аналітичних працях періоду 1920-1930-х років військові аспекти діяльності Центральної Ради подано виключно в контексті досліджень боротьби більшовиків за владу в Україні. Радянські автори не розглядали військову політику Центральної Ради як окремих предмет наукового дослідження. Однак в їхніх працях містяться дані про чисельний склад українських військ, дано оцінку процесу українізації частин російської армії.

Від другої половини 1950-х до 1980-х років радянська історіографія приділяла підвищену увагу військовому руху [20, с. 149, 150-151]. Праці цього періоду подають інформацію про український військовий рух. Для них є характерним використання значного масиву виключно радянських архівних матеріалів, що створює, на наш погляд, однобічну картину висвітлення подій. У цей період відбулось становлення і закріплення певного методологічного шаблону в оцінках військової діяльності Центральної Ради. Зокрема, історики П. Гарчев, С. Королівський, А. Лихолат, М. Рубач, А. Сендерський, Н. Супруненко, А. Ткачук, М. Якупов стверджували, що національний підйом солдатських мас українські буржуазні націоналісти у співпраці з Тимчасовим урядом намагались використати у своїх класових цілях, проводячи українізацію полків і формуючи гайдамацькі та вільнокозацькі загони [4, с. 198-204; 7, с. 149, 158; 15, с. 128-132, 138, 234; 17, с. 27-28, 51-53; 26; 28, с. 30]. Важливо відзначити, що радянські історики не розділяли процес українізації та створення добровольчих полків, а подавали все як єдиний процес. Натомість історик П. Голуб писав, що, упевнившись у невдачі українізації, Центральна Рада організувала "куркульські" загони Вільного козацтва для боротьби з революцією [7, с. 223]. Без будь-яких посилань на джерела низка істориків наводять завищені числові показники українських військ, що були у підпорядкуванні Центральної Ради [4, с. 14-15; 7, с. 240; 15, с. 234; 33, с. 84; 37, с. 169]. Така подача інформації породила суперечливість в інтерпретації по-

дій [6, с. 219]. З одного боку, радянські історики намагались продемонструвати картину тотального процесу збільшовичення частин російської армії, а з іншого – окреслити масштабний контрреволюційний рух, що протистояв владі Рад. Разом з тим історик П. Голуб визнає, що на фронті доводилось формувати соціалістичні загони добровольців із солдат робітничого походження, адже вояки селянського походження, яких була більшість, воювати не бажали і поспішали повертатись до своїх сіл, де йшов поділ поміщицьких земель [7, с. 239]. Історик Ю. Гамрецький констатував, що серед українізованих частин не було масової більшовізації, оскільки із сільської місцевості на 1 серпня 1917 року було мобілізовано 2 885 470 осіб, а загальна чисельність мобілізованих з України становила 3,5 млн осіб [5, с. 133; 6, с. 220-221]. Зазначену думку підтримував радянський історик М. Юрковський. Так, вивчаючи революційний процес на Чорноморському флоті, дослідник визнавав, що вплив "українського буржуазного націоналізму" на матросів спричинено особливістю комплектування Чорноморського флоту, де була більшість українців, серед яких 35 % – вихідці із села [35, с. 227]. Історик підсумовує: саме цей фактор сприяв процесу "українізації" флоту, спочатку окремих кораблів, а згодом – Чорноморського флоту загалом [35, с. 229].

Радянська історіографія післявоєнного періоду не могла ігнорувати національну складову революції, зокрема фактор національного підйому серед вояцтва українського походження. Дослідники, формулюючи концепцію єдиного революційного процесу, шукали відповідь на запитання: чому армія не стала опорою Центральній Раді? Серед причин провалу процесу українізації російського війська радянські історики називали проголошення більшовиками права народів на самовизначення, що позбавило українське керівництво ініціативи у національному питанні [35, с. 227, 229]; співпрацю української "буржуазної" влади з білогвардійським рухом та німецькими окупантами, що призвело до розколу армії і флоту; зростання політичного досвіду солдатських мас, які прагнули в союзі з пролетарським класом боротись проти буржуазії [33, с. 83; 35, с. 225]. Комплексним дослідженням революційних подій на фронтах у радянській історіографічній традиції відзначалася праця Л. Дещинського, у якій на основі архівних документів та матеріалів преси висвітлюється демократизація та розпад російської армії в Україні у 1917 році, виділення з її складу українізованих частин. Увагу автора було зосереджено на висвітленні процесу революціонізації армійських частин, формування загонів Червоної гвардії, у контексті чого фрагментарно згадуються окремі українські частини, пов'язані з політикою Центральної Ради [10].

Висновки. Як свідчать результати аналізу, військова політика Центральної Ради не була темою спеціального дослідження в радянській історіографії. У більшості праць істориків питання українізації військових частин російської армії розглядалися виключно в контексті процесу революціонізації військових частин російської армії. Добровольчі українські полки і вільнокозацькі загони оцінювались у річницю радянської методології класової боротьби як "каральні", "буржуазно-націоналістичні" формування. Відсутні достовірні дані про чисельність українізованих військ. Некритичне використання матеріалів державних архівів, радянської та партійної преси уможовлювало ігнорування принципів історизму та об'єктивності.

Водночас слід зазначити, що, навіть в умовах ідеологічного контролю з боку партійної бюрократії та політичної цензури 1920-1980-х років, радянські історики

наводили у своїх працях численні факти, які засвідчували вагоме значення національної складової революційних процесів, значний вплив національного чинника на домінуючі настрої, масову свідомість солдат та офіцерів-українців. Це підтверджено результатами критичного осмислення фахових досліджень указанного періоду та джерел особового походження. Отже, комплексний аналіз стану дослідження в радянській історіографії військової історії доби Центральної Ради вимагає переосмислення фундаментальних методологічних положень, деконструкції схеми викладу фактів і подій, які висвітлювалися в радянських виданнях. За таких умов стають очевидними основні причини поразки української військової політики: Центральна Рада на першому етапі революції, користуючись підтримкою солдатських мас, не спромоглась сформувати беззататні регулярні частини; зволікання із проведенням аграрної реформи сприяло зростанню впливу більшовиків в українському селі; відмова від розбудови регулярної армії мала фатальні наслідки для української державності.

Список використаних джерел:

1. Антонов-Овсеенко В. Записки о гражданской войне : в 4 т. / В. Антонов-Овсеенко ; т. 1. – Москва : Высший военный редакционный совет, 1924. – 271 с.
2. Бош Е. Национальное правительство и советская власть на Украине / Е. Бош. – Москва : [б. в.], 1919. – 56 с.
3. Бош Е. Год борьбы. Борьба за власть на Украине с апреля 1917 г. до немецкой оккупации / Е. Бош. – Москва ; Ленинград : Госиздат, 1925. – 272 с.
4. Гарчев П. Червона гвардія України у Жовтневій революції / П. Гарчев. – Харків : [б. в.], 1969. – 268 с.
5. Гамрецький Ю. Солдатські маси на Україні у підготовці і проведенні соціалістичної революції / Ю. Гамрецький // Український історичний журнал. – 1977. – № 9. – С. 127-136.
6. Гамрецький Ю. Большевизация солдатских масс тыловых гарнизонов Украины в 1917 г. / Ю. Гамрецький // Революционное движение в русской армии в 1917 году : сб. статей / отв. ред. И. И. Минц. – Москва : Наука, 1981. – 281 с.
7. Голуб П. Солдатские массы Юго-Западного фронта в борьбе за власть Советов (март 1917 года – февраль 1918 года) / П. Голуб. – Киев : Гос. изд-во полит. лит-ры УССР, 1958. – 253 с.
8. Голубко В. Армія Української Народної Республіки 1917–1918. Утворення та боротьба за державу / В. Голубко. – Львів : Кальварія, 1998. – 276 с.
9. Горб А. Червона гвардія м. Катеринослава (Дніпропетровське) в боротьбі за владу Рад / А. Горб. – Б. м. : [б. в.], 1933. – 76 с.
10. Дещинський Л. Революційні події на Південно-Західному, Румунському фронтах і Чорноморському флоті в 1917 р. / Л. Дещинський. – Львів : [б. в.], 1982. – 286 с.
11. Затонський В. Із спогадів про українську революцію / В. Затонський // Літопис революції. – 1929. – № 4. – С. 139-173.
12. Иванов А. Центральная Рада и Киевский Совет в 1917-18 году / А. Иванов // Летопись революции. – 1922. – № 2. – С. 9-15.
13. Карпенко Г. Селянський рух на Київщині за часів австро-германської окупації та гетьманщини / Г. Карпенко // Літопис революції. – 1931. – № 1-2 (46-47). – С. 67-92.
14. Квиринг Э. Екатеринославский совет и Октябрьская революция / Э. Квиринг // Летопись революции. – 1922. – № 1. – С. 63-73.
15. Короливський С. Победа Советской власти на Украине / С. Короливський, М. Рубач, Н. Супруненко. – Москва : Наука, 1967. – 579 с.
16. Лапчинський Г. Боротьба за Київ. Січень 1918 / Г. Лапчинський // Літопис революції. – 1928. – № 2. – С. 209-220.
17. Лихолат А. Розгром націоналістичної контрреволюції на Україні (1917-1922 рр.) / А. Лихолат. – Київ : Держполітвидав УРСР, 1955. – 602 с.
18. Манилов В. Из истории взаимоотношений Центральной Рады с Временным правительством / В. Манилов // Летопись революции. – 1923. – № 1. – С. 65-79.
19. Миллер В. Революционное движение в армии / В. Миллер, Л. Протасов // Советская историография Великой Октябрьской Социалистической революции / А. Алаторцева, В. Наумов. – Москва : Наука, 1981. – 295 с.
20. Наумов В. К вопросу о месте исследований по истории революционного движения в армии в 1917 году в историографии Великого Октября / В. Наумов, В. Миллер // Революционное движение в русской армии в 1917 году : сб. статей / отв. ред. И. И. Минц и др. – Москва : Наука, 1981. – 281 с.
21. Пархоменков Ю. Радянська історіографія про суспільно-політичні процеси в Україні в 1917 – на початку 1918 рр. / Ю. Пархоменков // Наука. Релігія. Суспільство. – 2009. – № 2. – С. 70-74.
22. Петровский Г. Очерки з истории Октябрьской революции в Донбассе / Г. Петровский // Летопись революции. – 1922. – № 1. – С. 58-62.
23. Пиріг Р. Мемуари сучасників як джерело з історії Української революції 1917-1921 років / Р. Пиріг // Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 років. – 2009. – Вип. 4. – С. 31-58.
24. Пиріг Р. Джерела з історії Української революції 1917-1921 років: матеріали особового походження / Р. Пиріг // Архіви України. – 2011. – № 6. – С. 83-102.
25. Рубач М. К истории конфликта между Совнаркомом и Центральной Радой / М. Рубач // Літопис революції. – 1925. – № 2 (11). – С. 53-85.
26. Рубач М. Очерки по истории революционного преобразования аграрных отношений на Украине в период проведения Октябрьской революции / М. Рубач. – Киев : Изд-во АН УССР, 1957. – 457 с.
27. Сендерський А. Жовтневе і січневе збройне повстання в Києві (жовтень 1917 – січень 1918 років) / А. Сендерський. – Київ : [б. в.], 1957. – 39 с.
28. Смольников А. Армия победившей революции (советская историография большевизации армии в период подготовки и проведения Великой Октябрьской Социалистической революции) / А. Смольников. – Москва : Мысль, 1984. – 191 с.
29. Солдатенко В. Створення української державності і проблема збройних сил (березень – квітень 1918) / В. Солдатенко // Український історичний журнал. – 1992. – № 5. – С. 38-51.
30. Солдатенко В. Центральна Рада та українізація армії / В. Солдатенко // Український історичний журнал. – 1992. – № 6. – С. 26-39.
31. Стрельский Г. Мемуары как источник изучения Великого Октября на Украине / Г. Стрельский. – Киев : Выща школа, 1978. – 134 с.
32. Сухино-Хоменко В. З приводу особливостей пролетарської революції на Україні / В. Сухино-Хоменко // Літопис революції. – 1928. – № 4. – С. 70-120.
33. Ткачук А. Крах спроб Центральної Ради використати українізовані військові формування в 1917 році / А. Ткачук // Український історичний журнал. – 1967. – № 8. – С. 75-84.
34. Шабатін І. Від скинення царату до влади Рад / І. Шабатін // 1917-1920 роки на Білоцерковщині. – Біла Церква : [б. в.], 1927. – С. 6-22.
35. Юрковский Н. Большевики в борьбе с украинским буржуазным национализмом на Черноморском флоте: 1917-1918 гг. / Н. Юрковский // Революционное движение в русской армии в 1917 году : сб. статей / отв. ред. И. И. Минц. – Москва : Наука, 1981. – 281 с.
36. Якупов Н. Борьба за армию в 1917 году (Деятельность большевиков в прифронтовых округах) / Н. Якупов. – Москва : Мысль, 1975. – 294 с.
37. Якупов Н. Большевики во главе революционных солдатских масс (1917 – январь 1918 гг.) / Н. Якупов – Москва : Мысль, 1980. – 248 с.

References:

1. Antonov-Ovsienko, V. (1924). *Notes on the Civil War: in 4 volumes. Volume 1*. Moscow: High Military Editorial Council. [In Russian].
2. Bosh, Ye. (1919). *National Government and Soviet Power in Ukraine*. Moscow: [s. n.]. [In Russian].
3. Bosh, Ye. (1925). *Year of the Struggle. The Struggle for Power in Ukraine from April 1917 until the German Occupation*. Moscow-Lenigrad: Gosizdat. [In Russian].
4. Harchev, P. (1969). *Red Guard of Ukraine in the October Revolution*. Kharkiv: [s. n.]. [In Ukrainian].
5. Hamretskiy, Yu. (1977). *Soldiers in Ukraine in the Preparation and Carrying out of the Socialist Revolution*. *Ukrainian Historical Journal*, 9, 127-136. [In Ukrainian].
6. Gamreckij, Yu. (1981). *Bolshevization of the Soldier Masses of the Rear Garrisons of Ukraine in 1917*. In I. Minc (Ed.), *Revolutionary Movement in the Russian Army in 1917*. Moscow: Science. [In Russian].
7. Golub, P. (1958). *The Soldier Masses of the Southwestern Front in the Struggle for Power of the Soviets (March 1917 – February 1918)*. Kyiv: State Publishing of Political Literature of Ukrainian SSR. [In Russian].
8. Holubko, V. (1998). *Army of the Ukrainian People's Republic 1917-1918. Creation and Struggle for State*. Kyiv: Kalvaria. [In Ukrainian].
9. Horb, A. (1933). *Red Guard of Katerynoslav (Dnepropetrovsk) in the Struggle for Power of the Soviets*. S. l.: [s. n.]. [In Ukrainian].
10. Deshchynskiy, L. (1982). *Revolutionary Events in the Southwestern and Romanian Fronts, and the Black Sea Fleet in 1917*. Lviv: [s. n.]. [In Ukrainian].
11. Zatonskyi, V. (1929). *From the Memoirs of the Ukrainian Revolution*. *Chronicle of Revolution*, 4, 139-173. [In Ukrainian].
12. Ivanov, A. (1922). *Central Council and the Kyiv Council in 1917-1918*. *Chronicle of Revolution*, 2, 9-15. [In Russian].
13. Karpenko, H. (1931). *Peasant Movement in the Kyiv Region during the Austro-German Occupation and the Hetmanate*. *Chronicle of Revolution*, 1-2 (46-47), 67-92. [In Ukrainian].
14. Kviring, E. (1922). *Yekaterinoslav Council and the October Revolution*. *Chronicle of Revolution*, 1, 63-73. [In Russian].
15. Korolivskij, S. et al. (1967). *Victory of Soviet Power in Ukraine*. Moscow: Science. [In Russian].
16. Lapchynskiy, H. (1928). *The Struggle for Kiev. January, 1918*. *Chronicle of Revolution*, 2, 209-220. [In Ukrainian].
17. Lykholat, A. (1955). *The Defeat of the Nationalist Counter-Revolution in Ukraine (1917-1922)*. Kiev: State Political Publishing. [In Ukrainian].

18. Manilov, V. (1923). From the History of Relations between the Central Council and the Provisional Government. *Chronicle of Revolution*, 1, 65-79. [In Ukrainian].
19. Miller, V. & Protasov, L. (1981). The Revolutionary Movement in the Army. In A. Alatorceva & V. Naumov, *Soviet Historiography of the Great October Socialist Revolution*. Moscow: Science. [In Russian].
20. Naumov, V. & Miller, V. (1981). On the Question of the Place of Researches of the History of Revolutionary Movement in the Army in 1917 in the Historiography of the Great October Revolution. In I. Minc (Ed.), *Revolutionary Movement in the Russian Army in 1917*. Moscow: Science. [In Russian].
21. Parkhomenkov, Yu. (2009). Soviet Historiography on Socio-political Processes in Ukraine in 1917 – Early 1918. *Science. Religion. Society*, 2, 70-74. [In Ukrainian].
22. Petrovskij, G. (1922). Essays on the History of the October Revolution in Donbass Region. *Chronicle of Revolution*, 1, 58-62. [In Russian].
23. Pyrih, R. (2009). Memoirs of Contemporaries as a Source from the History of the Ukrainian Revolution of 1917-1921. *History of the Ukrainian Revolution of 1917-1921 Research Problems*, 4, 31-58. [In Ukrainian].
24. Pyrih, R. (2011). Sources from the History of the Ukrainian Revolution of 1917-1921: Materials of Personal Origin. *Archives of Ukraine*, 6, 83-102. [In Ukrainian].
25. Rubach, M. (1925). On the History of the Conflict between the Council of People's Commissars and the Central Council. *Chronicle of Revolution*, 2 (11), 53-58. [In Russian].
26. Rubach, M. (1957). *Essays on the History of the Revolutionary Transformation of Agrarian Relations in Ukraine during the October Revolution*. Kyiv: Academy of Sciences of Ukrainian SSR Publishing. [In Ukrainian].
27. Sednerskyi, A. (1957). *October and January Armed Uprising in Kyiv (October 1917 – January 1918)*. Kyiv: [s. n.]. [In Ukrainian].
28. Smolnikov, A. (1984). *Army of the Victorious Revolution (Soviet Historiography of the Bolshevization of the Army during the Preparation and Conduct of the Great October Socialist Revolution)*. Moscow: Thought. [In Russian].
29. Soldatenko, V. (1992). The Creation of the Ukrainian Statehood and the Problem of the Armed Forces, March – April 1918. *Ukrainian Historical Journal*, 5, 38-51. [In Ukrainian].
30. Soldatenko, V. (1992). The Central Council and the Ukrainianization of the Army. *Ukrainian Historical Journal*, 6, 26-39. [In Ukrainian].
31. Strelskij, G. (1978). Memoirs as a Source of Study of the Great October in Ukraine. Kyiv: Higher School. [In Ukrainian].
32. Sukhynko-Khomenko, V. (1928). Concerning the Peculiarities of the Proletarian Revolution in Ukraine. *Chronicle of Revolution*, 4, 70-120. [In Ukrainian].
33. Tkachuk, A. (1967). The Collapse of the Central Rada's Attempts to Use Ukrainian Military Formations in 1917. *Ukrainian Historical Journal*, 8, 75-84. [In Ukrainian].
34. Shabatin, I. (1927). From the Overthrow of Tsar to the Power of Soviets. In 1917 – 1920 in *Bila Tserkva Region*. Bila Tserkva: [s. n.]. Pp. 6-22. [In Ukrainian].
35. Yurkovskiy, N. (1981). The Bolsheviks in the Struggle against Ukrainian Bourgeois Nationalism in the Black Sea Fleet: 1917-1918. In I. Minc (Ed.), *Revolutionary Movement in the Russian Army in 1917*. Moscow: Science. [In Russian].
36. Yakupov, N. (1975). The Struggle for the Army in 1917 (the Bolsheviks' Activities in the Front-line Districts). Moscow: Thought. [In Russian].
37. Yakupov, N. (1980). The Bolsheviks in Charge of the Revolutionary Soldier Masses (1917 – January 1918). Moscow: Thought. [In Russian].

Надійшла до редколегії 20.10.19

S. Khalkhunov, PhD student
Central Ukrainian State Pedagogical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

CENTRAL COUNCIL'S MILITARY POLICY IN THE SOVIET HISTORIOGRAPHY OF THE 1920–1980's

The article examines the degree of studying the Ukrainian Central Council military policy by the Soviet historians from the beginning of 1917 to April 1918: considered the level of clarifying the issue about Ukrainianization Russian army military units, the creation of Ukrainian armed forces on Naddnapianschyna. The periodization was determined and the peculiarities of Soviet historiography formation on the topic under study were revealed.

According to the results of the study, in the majority of Soviet historians' works, the question of the Ukrainianization of the Russian army military units was considered solely in the context of the revolutionization process of the Russian army military units. Volunteer Ukrainian regiments and free-wing detachments were assessed in the line of Soviet class-based methodology as "punitive", "bourgeois-nationalist" formations. There are no reliable figures on the number of Ukrainian troops. The uncritical use of the materials of the state archives, the Soviet and the party press necessitated the ignoring of historicism and objectivity principles.

At the same time it should be noted that even under the ideological scrutiny and political censorship of the 1920s and 1980s, Soviet researchers A. Likholat, S. Korolivsky, M. Rubach, N. Suprunenko, P. Garchev, A. Senderskyi, M. Yakupov, A. Tkachuk cited numerous facts in his writings that testified to the significant importance of the national component of the revolutionary processes, the significant influence of the national factor on the mass consciousness of soldiers and officers – Ukrainians.

Under these conditions the main reasons for the defeat of Ukrainian military policy become apparent: the Central Council failed to form capable regular units using the support of the soldiers in the first stage of the revolution; the delay in carrying out agrarian reform contributed to the growing influence of the Bolsheviks in the Ukrainian village; refusal to build a regular army had fatal consequences for Ukrainian statehood.

Keywords: Ukrainian Central Council, Soviet historiography, sources of research, military policy.

УДК 378.091.212(477-25)"19":394

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2019.143.9>

А. Чуткий, д-р іст. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ КИЇВСЬКИХ СТУДЕНТІВ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Досліджено складові повсякденного життя студентів Київського комерційного інституту напередодні Першої світової війни за матеріалами сучасників тієї епохи. Головну увагу приділено тим подіям повсякдення, що виходили за межі звичного ритму життя, але не були явищем надто рідкісним: випадкам крадіжок, закордонним поїздкам студентів, виявам бюрократизму під час отримання документів, поширенню студентами неправдивої інформації про своїх товаришів, одруженням студентів, випадкам хвороби. Досліджується і такий неординарний аспект повсякдення, як вияв студентами брутального ставлення до працівників навчального закладу. Окремо розглянуто пошуки протекції під час вступу до навчального закладу.

Ключові слова: історія повсякдення, урбаністика, студенти, вища школа, історія Києва, історія України ХХ ст.

Постановка проблеми. Вивчення історії вищої школи належить до розряду найбільш актуальних тем в історичній науці, оскільки навіть на прикладі окремо взятого ЗВО можна вибудовувати доволі завершені реконструкції соціального зрізу цілого суспільства, пануючих у ньому настроїв, ставлення до того або іншого виду діяльності (залежно від профільної спрямованості ЗВО або співвідношення студентів у різних його структурних підрозділах тощо). Можливість таких

реконструкцій забезпечується тим, що ЗВО традиційно відображає зріс вихідців із різних регіонів, соціальних, етнічних, конфесійних тощо груп, що утворюють суспільство держави загалом.

Особливо успішними такі реконструкції є у випадку вивчення ЗВО початку ХХ ст., оскільки таких навчальних закладів на той час було доволі небагато і тому вони найбільш повно відображали соціальну структуру, особливо ж у випадку підвладних Російській імперії ук-